

Rakúske

Záhradný

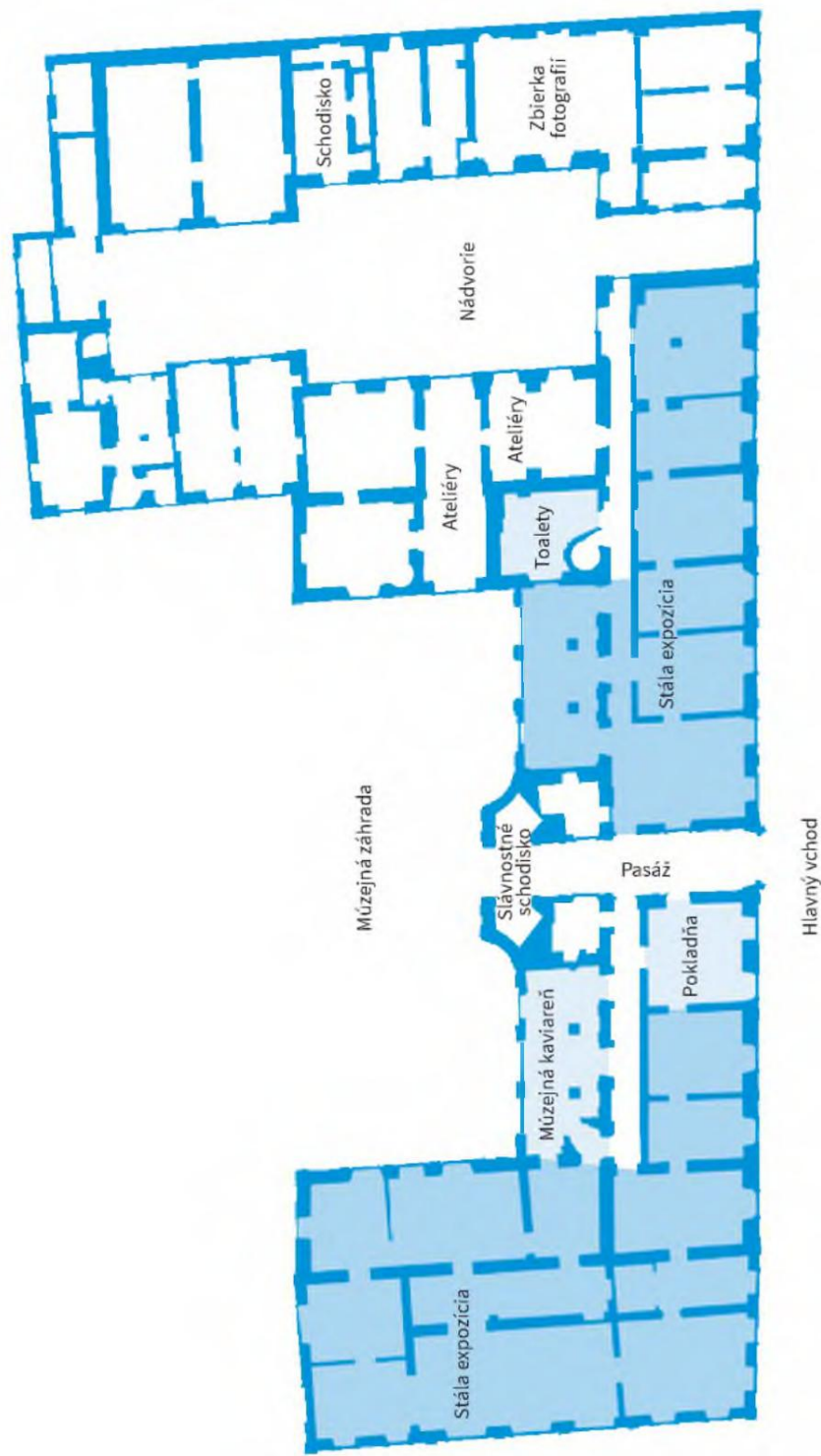
národopisné

zámoček

múzeum

Schönborn

Záhradný zámoček Schönborn – prizemie

Záhradný zámoček Schönborn v ôsmom viedenskom obvode Josefstadt je architektonický skvost zo začiatku 18. storočia. Za čias života majiteľa, grófa Friedricha Karla Schönborn-Buchheima, symbolizovala predĺžená stavba s rozľahlým záhradným parkom radosť z barokového prepychu a francúzskej parkovej tvorby. Dnešní návštevníci si budovu cenia ako oázu kultúry a gastronómie v husto zastavanom mestskom priestore.

Od roku 1917 si Rakúske národopisné múzeum vo Viedni prenajíma záhradný zámoček, ktorý naprojektoval architekt Johann Lucas von Hildebrandt. Vďaka svojim rozsiahlym zbierkam exponátov z bývalých korunných krajín habsburskej monarchie a mnohých ďalších regiónov Európy ho možno právom označiť za najväčšie národopisné múzeum Rakúska. Múzeum založené v roku 1895 Národopisným spolkom pretrvalo všetky historické epochy.

V roku 1994 sa logom múzea stal *vták sebapoznania*, ktorý bol obľúbenou alegóriou v období baroka. V súvislosti s rozvojom národopisu ako vedného odboru symbolizuje poznávanie a skúmanie všedného života a spoločensky relevantných tém. Je aj obrazom kritickej analýzy postoja zodpovedných dejateľov v rôznych politických systémoch.

Od roku 2013 je riadením Rakúskeho národopisného múzea vo Viedni poverený Matthias Beitzl. Dôležitým krokom pri zvýšení povedomia obyvateľov mesta o múzeu bolo vytvorenie pasáže z uličky Laudongasse do parku Schönbornpark. Paralelná intenzívna organizácia podujatí ďalej rozšírila okruh užívateľov. Zároveň sa zvýšil záujem iných inštitúcií o realizáciu zaujímavých projektov v spolupráci s Rakúskym národopisným múzeom.

Záhradna fasáda

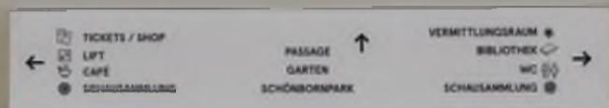
autor: kolektív fischka / kramár © Volkskundemuseum Wien

Množstvo domácich i zahraničných hostí sa zaujíma o artefakty ľudového umenia, moderné témy európskej etnológie aj o barokovú budovu múzea. Osobitá história záhradného zámočku Schönborn si zaslúži podrobnejší výskum. Tejto vedeckej úlohy sa zhostili historici umenia Fabio Gianesi a Sabine Paukner. Vyskúmali historické údaje a zozbierali obrazový materiál v archívoch a knižniciach, a preto im na tomto mieste srdečne ďakujeme.

Táto publikácia vychádza v rámci bilaterálneho projektu Európskej únie - *Treasures. Poklady strednej Európy. Kultúra, príroda, hudba ako súčasť programu INTERREG SK-AT 2014-2020* v troch jazykoch (nemecký, slovenský, anglický). Záujemcom ponúka pohľad do histórie záhradného zámočku Schönborn a informácie o vzniku a existencii Rakúskeho národopisného múzea vo Viedni.

Váš záujem nás veľmi teší!

Claudia Peschel-Wacha
zast. riaditeľka, manažérka projektu

Pasáž do parku Schönbornpark
autor: Matthias Klos © Volkskundemuseum Wien

O b s a h

Stavebník

- 7 -

Architekt

- 9 -

História budovy

- 13 -

Honosné miestnosti

- 17 -

Hospodárske krídlo

- 23 -

Baroková záhrada

- 27 -

Park Schönbornpark

- 31 -

Múzejná záhrada

- 35 -

Nájomníci

- 39 -

Národopisné múzeum Viedeň

- 43 -

Vybraná literatúra

- 46 -

Ipessum | poďakovanie

- 48 -

Portrét grófa Friedricha Karla von Schönborn-Buchheima,
medirytina, 1. pol. 18. storočia
ÖNB/Viedeň

S t a v e b n í k

Gróf Friedrich Karl von Schönborn-Buchheim

Nemecký šľachtický rod Schönborn pochádza z regiónu Westerwald a jeho rodová línia sa začína už v 12. storočí. Friedrich Karl von Schönborn sa narodil v roku 1674 v meste Mainz, dnešné Porýnie-Falcko. Bol jedným zo štrnástich detí štátneho ministra grófa Melchiora Friedricha von Schönborna a baronesy Marie Sophie von Boyneburgovej. Friedrich Karl zastával vysoké cirkevné a svetské úrady. Bol ríšskym vicekancelárom vo Viedni (1705-1734) a kniežacím biskupom v Bambergu a Würzburgu (1729-1746).

*Nadšenie pre
barokové stavebné
umenie a zakladanie
záhrad vytváralo
priateľské puto s
princom Eugenom
Savojským*

Po tom, ako boli Friedrichovi Karlovi už v mladom veku zverené cirkevné funkcie vo Würzburgu a Bambergu, študoval vo Würzburgu, Mainzi, Aschaffenburgu a v Ríme teológiu a právo a venoval sa štúdiu filozofie. Vydal sa na *Grand Tour*, študijnú cestu prináležiacu jeho stavu, ktorá ho zaviedla do Holandska, Anglicka a Francúzska a svoje štúdiá ukončil na Sorbonne v Paríži. Následne sa vrátil k svojmu strýkovi Lotharovi Franzovi von Schönbornovi, ktorý bol kurfirst v Mainzi a kniežací biskup v Bambergu. Friedrich Karl nastúpil na diplomatickú dráhu a odcestoval ako poslanec voliteľov mesta Mainz v roku 1703 až 1704 do Viedne.

Lothar Franz protežoval svojho obľúbeného synovca Friedricha Karla a odporučil ho budúceму cisárovi Jozefovi I. ako sprievodcu a pobočníka na jeho cestách. V roku 1705 ho Jozef I. vymenoval za ríšskeho vicekancelára a Friedrich Karl si smel za svoje zásluhy doplniť do rodinného erbu ríšsku orlicu a erb Rakúskeho arcivojvodstva. Ako léno získal grófstvo Wolfsthal, nachádzajúce sa medzi Viedňou a Bratislavou a panstvá Munkács a Szentmiklós vo vtedajšom Uhorsku. Od posledného potomka rakúskej grófskej rodiny Buchheim kúpil v roku 1711 rozsiahle majetky (pevnosť Mühlberg, panstvo

Göllersdorf) a šľachtický titul stolníka. Následne si Schönbornovci pridali do erbu erb rodu Buchheim a priezvisko von Buchheim.

Veľkou vášňou Friedricha Karla bolo stavebníctvo: záhradný zámoček Schönborn, mestský palác Schönborn-Batthyány, krídlo tajnej dvornej kancelárie a ríšskej dvornej kancelárie vo Viedni, zámok Modrý dvor v Laxenburgu, zámok Schönborn pri Göllersdorfe, zámok Weißenstein v Pommersfelden, rezidencia vo Würzburgu, zámok Werneck v meste Unterfranken a mnohé ďalšie. Nadšenie pre barokové stavebné umenie a zakladanie záhrad vytváralo priateľské puto s princom Eugenom Savojským. Prostredníctvom princa spoznal architekta Johanna Lucasa von Hildebrandta. Takto sa pre Hildebrandta začala dlhoročná a intenzívna stavebná činnosť pre rodinu Schönborn.

Friedrich Karl zomrel bez potomkov v roku 1746 vo Würzburgu, jeho brat Rudolph Franz Erwein bol zakladateľom franskej línie Schönborn-Wiesentheid. V 18. storočí sa línia rozvetvila na tri vetvy, ktoré existujú dodnes – rakúska, bavorská a česká vetva.

A r c h i t e k t

*Johann Lucas
von Hildebrandt*

Hildebrandt sa narodil v roku 1668 v Janove. Bol synom nemeckého dôstojníka, ktorý bol dislokovaný v Taliansku a neskôr vstúpil do cisárskej armády. Hildebrandt išiel do Ríma a študoval u architekta Carla Fontanu. Po absolvovaní štúdia slúžil v rokoch 1695 až 1696 ako fortifikačný inžinier v regióne Piemont pod princom Eugenom Savojským. Následne sa presunul so svojou jednotkou do Viedne a stal sa vďaka podpore princa Eugena čoskoro žiadaným architektom ríšskej aristokracie.

V roku 1699 sa Johann Lucas Hildebrandt uchádzal u cisára Leopolda I. o funkciu dvorného staviteľa. O rok neskôr získal titul cisárskeho dvorného inžiniera. V roku 1706 sa zosobášil s Franciscou Geistopovou, dcérou registrátora dvornej kancelárie. Od roku 1711 riadil Hildebrandt cisársky dvorný stavebný úrad a v roku 1720 ho povýšili do šľachtického stavu. Na cisárskom dvore bol jeho konkurentom o dvanásť rokov starší architekt Johann Bernhard Fischer von Erlach. Po jeho smrti získal Hildebrandt 1723 konečne vyťaženie funkcie prvého dvorného staviteľa.

Jeho rozsiahla stavebná tvorba siaha od reprezentatívnych stavieb zámkov a sakrálnych budov až po najmenšie zákazky. Jeho prvý významný objednávateľ, princ Eugen Savojský, ho zamestnal najprv v Maďarsku, okrem iného výstavbou zámku Ráckeve. Vďaka princovi Eugenovi mohol rozšíriť okruh svojho umeleckého pôsobenia na východ a juhovýchod od Viedne. Za Hildebrandtovo hlavné dielo sa považuje letná rezidencia princa vo Viedni – Dolný Belvedér (1714-1716) a Horný Belvedér (1721-1723) vrátane rozľahlej záhrady. Okrem toho postavil pre svojho prominentného zadávateľa zámok Hof v Marchfelde a spoločne

*Hildebrandtov
druhý dôležitý
zadávateľ bol
ríšsky kancelár gróf
Friedrich Karl von
Schönborn*

Portrét Johanna Lucasa von Hildebrandta
Maľba Jacoba van Schuppena, cca. 1720
Zbierka obrazov, zámok Wawel, Krakov

s Fischerom von Erlach Zimný palác vo Viedni. K ďalším významným stavbám Hildebrandta vo Viedni patria okrem iných šľachtické paláce pre Starhemberg-Schönburgovcov, Daun-Kinských a dnešný Schwarzenberský palác ako aj piaristický kostol a Kostol sv. Petra. Ako architekt navrhol plány na prestavbu Zámku Mirabell a novostavbu Kláštora Göttweig.

Hildebrandtov druhý dôležitý zadávateľ bol ríšsky kancelár gróf Friedrich Karl von Schönborn. Vďaka jeho rodinným väzbám a politickým vzťahom sa rozšíril okruh Hildebrandtovho umeleckého pôsobenia do Bavorska a Franska. Gróf Schönborn ho v roku 1706 poveril prestavbou svojho záhradného zámočku vo Viedni, v r. 1710 výstavbou Modrého dvora v Laxenburgu, v r. 1712 výstavbou svojho letného sídla, zámku Schönborn pri Göllersdorfe v Dolnom Rakúsku, i stavbou patronátnych kostolov. Friedrich Karl odporučil Hildebrandta svojmu strýkovi Lotharovi Franzovi von Schönbornovi, ktorý ho okrem iného zapojil do výstavby zámku Pommersfelden. Keď vymenovali Friedricha Karla v roku 1729 za biskupa miest Bamberg a Würzburg, Hildebrandt významne ovplyvnil výstavbu rezidencie vo Würzburgu. Johann Lucas von Hildebrandt zomrel v r. 1745 vo Viedni a je považovaný za jedného z najvýznamnejších stavitel'ov obdobia baroka.

Záhradná fasáda

In: Salomon Kleiner, Wien von 1724 bis 1740
ÖNB/Viedeň, Cod.min.9/2, fol.101

H i s t ó r i a b u d o v y

Keď sa gróf Friedrich Karl von Schönborn v roku 1705 stal ríšskym vicekancelárom a presťahoval sa do Viedne, získal úradný byt v kridle Ríšskej kancelárie. Po ukončení druhého obliehania Viedne Osmanskou ríšou v roku 1683 nastal v predmestiach čulý stavebný ruch. Friedrich Karl odkúpil v roku 1706 od cisárskeho komorného a dvorného radcu Johanna Christoha Reichsrittera von Forstera zastavaný pozemok v predmestskej časti Alservorstadt. Prestavbou komplexu budov poveril architekta Johanna Lucasa von Hildebrandta. Najzásadnejšie stavebné úpravy sa pri prestavbe na záhradný zámoček uskutočnili v rokoch 1706 a 1707. Franz Jänggl, meštiansky murársky majster z Viedne, zrealizoval prestavbu podľa projektu architekta. V roku 1715 bolo umelecké dielo vrátane záhradného parku pre grófa Schönborna hotové. O rok neskôr napísala anglická spisovateľka Lady Montagueová o sídle: *Count Schoenborn's villa is one of the most magnificent*. V roku 1725 rozšíril gróf Schönborn svoju nehnuteľnosť smerom na východ a odkúpil susedné sídlo cisárskeho dvorného vojenského pokladníka Wisenda von Wisenburga.

Friedrich Karl navštívil na začiatku svojho študijného pobytu vo Francúzsku v roku 1698 kráľovský zámokový komplex Marly-le-Roi. Architektonické riešenie hlavného pavilónu sa stalo predlohou jedenást osovej fasády záhradného zámočka Schönborn. Hildebrandt zdôraznil stredný rizalit fasády a uplatnil architektonické prvky ako šesť kolosálnych pilastrov s kompozitnými hlavicami, kamenný portál s balkónom a tympanónom s erbom siahajúcim nad úroveň rímsy. Balustráda osadená sochami a vysoká manzardová strecha budovu ešte opticky zvyšovali.

Hildebrandt zdôraznil záhradnú stranu centrálnne vystupujúcim stavebným objektom s balustrádou na atike. V tomto takzvanom schodiskovom rizalite sa ešte aj dnes nachádzajú schody vedúce z vestibulu na prvé poschodie. Do rohov záhradnej fasády umiestnil dve štíhle veže s točitým schodiskom zakončené korunou strechy.

*“Count
Schoenborn's
villa is one
of the most
magnificent”*

Barokové prepychové schodisko z vápence Kaiserstein
autor: Matthias Klos © Volkskundemuseum Wien

Kolosálne dvojité pilastre spájali obe poschodia a všetky voľné plochy fasády boli vyzdobené dielami majstrov kamenárov. Hildebrandtovo architektonické dielo pôsobí opticky pohnuto, krehko a jemne. Plastické výtvarné ozdobné prvky oživujú reliéf hrou svetla a tieňov.

Na dnešnom vzhľade oboch fasád sú zjavné určité stavebné úpravy. Klasicisticky pôsobiace prvky hlavnej fasády ako veľký trojuholníkový tympanón s pôvodným erbom kniežacieho biskupa a menšími trojuholníkovými tympanónmi okien sa všeobecne prisudzujú Isidorovi Gannevalovi, nazývanom Canevale. Tento architekt, pôvodom z Francúzska, zrealizoval úpravu fasády pravdepodobne okolo roku 1760. Na záhradnej fasáde pribudol veľký centrálny tympanón s rodovým erbom rodiny Schönbornovcov. Po predaji mestu Viedeň v roku 1862 sa obe schodiskové veže na záhradnej fasáde zbúrali a postavili sa dve štíhle predsunuté prístavby.

V priestoroch kaviarne múzea sú aj dnes vidieť stopy po jednej z veží a pôvodnej fasáde. V roku 1870 bol zámoček rozšírený smerom na východ a susedí odvtedy priamo s uličkou Lange Gasse.

Stopy starších stavebných súčastí z obdobia pred prestavbou pod vedením grófa Schönborna vidieť aj dnes v jednotlivých pivniciach, v točitom schodisku západného bočného krídla a čiastočne v klenbových priestoroch prízemia, v ktorých je umiestnená trvalá expozícia múzea.

Das bilders Zimmer von Holandschen Meistern im Wienischen Garten. La Stanza con quadri fiammi Pitture de Maestri Fiamminghi

Baroková obrazová galéria, *Obrazáreň holandských majstrov*,
 (vľavo pohľad na východ, vpravo pohľad na západ)
 In: Salomon Kleiner, *Gräflich Schönbornsche Schlösser, Häuser,
 Gärten und Kirchen in Wien - Josefstadt, Würzburg 1731*
 Wienbibliothek im Rathaus

Podrobný cestopis architekta Johanna Jacoba Kuchela z roku 1737 nám dnes ponúka informácie o usporiadaní bývalých honosných miestností záhradného zámočka Schönborn. Küchel podnikol takmer štvormesačnú cestu z poverenia kniežacieho biskupa miest Bamberg a Würzburg, grófa Friedricha Karla von Schönborn. Architekt pôsobil od roku 1735 v jeho službách a mal na starosti výstavbu v meste Bamberg. Jeho študijná cesta viedla z mesta Bamberg cez Mníchov do Viedne. Okrem vojenských a sakránych stavieb sa zaujímal najmä o svetskú architektúru zámkov, palácov a záhrad.

Nádherný strop so štukovú výzdobu s takzvaným pásovým ornamentom bol obľúbený najmä na začiatku 18. storočia

Küchel uvádza vo svojej správe o záhradnom zámočku Schönborn podrobný opis usporiadania miestností. Slávnostné

schodisko, ktoré sa zachovalo dodnes, viedlo z vestibulu po oboch stranách na hlavné poschodie. Z tohoto poschodia vstupoval návštevník do centrálne umiestnenej veľkej siene. V západnom smere nasledovali dve predsieni, rodinná miestnosť so 16 portrétmi a kabinet. Z druhej predsieni sa dalo dostať aj do zelenej audienčnej miestnosti a ďalej do miestnosti pisára vedľa obrazovej galérie, ktorá sa vtedy nazývala *Holandská galéria*. Nádherný strop mal štukovú výzdobu s jemne klenutými pozlátenými stuhami, takzvaným pásovým ornamentom, ktorý bol obľúbený najmä na začiatku 18. storočia. Gróf Schönborn prezentoval svoju zbierku obrazov na stenách potiahnutých drahými látkami. Holandskí a nemeckí majstri ako napríklad Brueghel a Dürer boli umiestnení v úzkych odstupoch, v takzvanom barokovom usporiadaní.

Vedľa obrazovej galérie sa nachádzala knižnica, vyplnená policami na knihy. Do jednej zo stien bola zapustená honosná zabudovaná skriňa s dvomi krídlovými dverami. V nej sa nachádzal barokový domáci oltár. Po zavretí krídlových dverí slúžila miestnosť svetským účelom. Nasledovala veľká slávnostná a zrkadlová

Prehliadka záhradného zámčoka
autor: kolektív fischka / kramar © Volkskundemuseum Wien

miestnosť, za ktorou sa nachádzal malý zrkadlový kabinet. Podľa vtedajšej módy sa drahé zrkadlá využívali na to, aby sa miestnosť opticky zväčšila na odraz svetla a vyvolanie optických ilúzií.

Za centrálnou veľkou sieňou na prvom poschodí nasledovali vo východnom smere biliardová miestnosť, honosná spáľňa, a osemstenný porcelánový kabinet, cez ktorý sa návštevník dostal do veľkej galérie. V kabinete bol na stenách a rímsach naaranžovaný vzácny porcelán z východnej Ázie. Vo veľkej galérii vystavoval gróf Schönborn malby, sochy a ďalšie rarity. Vystavené bohatstvo odrážalo *dobrý vkus* staviteľa, napísal Küchel.

Salóniky na prvom poschodí boli bohato vyzdobené. Stropy a rímsy so štukovou výzdobou boli väčšinou pozlátené a na oknách a dverách boli intarzie z dreva. Pôvodné štukové stropy ostali dodnes zachované v bývalom zrkadlovom kabinete, slávnostnej miestnosti a v obrazovej galérii. Nádherne štukatérske motívy na strope obrazovej galérie stvárnajú štyri ročné obdobia, štyri kardinálne čnosti a štyri zručnosti. Z pôvodného zariadenia obrazovej galérie ostalo dodnes zachovaných osem nástenných obrazov a originálna stropná malba cisárskeho dvorného maliara Petra Strudla von Strudenhoffa. V týchto priestoroch sídli správa múzea a návštevníci si ich môžu pozrieť v rámci prehliadky budovy.

Návštevníci múzea sa dnes dostanú z vestibulu na prvé poschodie cez barokové slávnostné schodisko, ktoré má bohato zdobenú balustrádu s plastikami puttov, vázami a popínavými rastlinami z litavského vápenca z cisárskeho lomu. Pôvodné slávnostné miestnosti boli výrazne prestavané a využívajú sa dnes na mimoriadne výstavy a rôzne podujatia.

Za centrálnou veľkou sieňou na prvom poschodí nasledovali vo východnom smere biliardová miestnosť, honosná spáľňa, a osemstenný porcelánový kabinet

Bývalá obrazová galéria - dnes časť múzejnej správy
autor: Matthias Kios © volkskundemuseum Wien

Byvalý hospodarský trakt s nádvorím
autor: kolektív fisčka / kramar © Volkskundemuseum Wien

Veľkosť a nádhera budovy sú obrazom majetku a postavenia jej majiteľa. Architektonické riešenie a výzdoba nemali zviditeľniť len jeho bohatstvo, ale aj sociálny status. Hospodárske miestnosti a stajne tiež predstavovali súčasť panského sveta, a preto boli patrične zariadené.

Vedľa reprezentatívneho *čestného nádvoría* záhradného zámočku Schönborn sa nachádzalo hospodárske krídlo. Koče, prichádzajúce na *čestné nádvorie*, sa cez klenbový podjazd dostávali do hospodárskej časti. Spoločne so susednou úžitkovou záhradou a oranžériou tvorili západnú časť pozemku. Povozy sa dostávali do vnútorného nádvoría cez vlastnú bránu. Tu sa nachádzali remízy pre koče a panské stajne pre kone.

*Táto bývalá
hospodárska
časť je
najstaršou
časťou
zámočka*

Táto bývalá hospodárska časť je najstaršou časťou zámočka. V záznamoch sa ako najstarší majiteľ v roku 1647 uvádza cisársky dvorný a komorný sochár Peter Conchortz. Stopy pôvodných stavieb vidieť aj dnes v jednotlivých pivniciach, na prízemí a dokazuje ich aj zachované spojovacie točité schodisko.

Vedľa vjazdu do hospodárskeho dvora sa na úrovni prízemí nachádzala historická kuchyňa. Táto miestnosť bola pravdepodobne súčasťou menšieho panského sídla už v neskorom 16. storočí. Počas prestavby 1956 boli objavené a odstránené zvyšky ohniska s dvojitém komínom. Klenba nad štvorhranným stredovým pilierom je viditeľná dodnes.

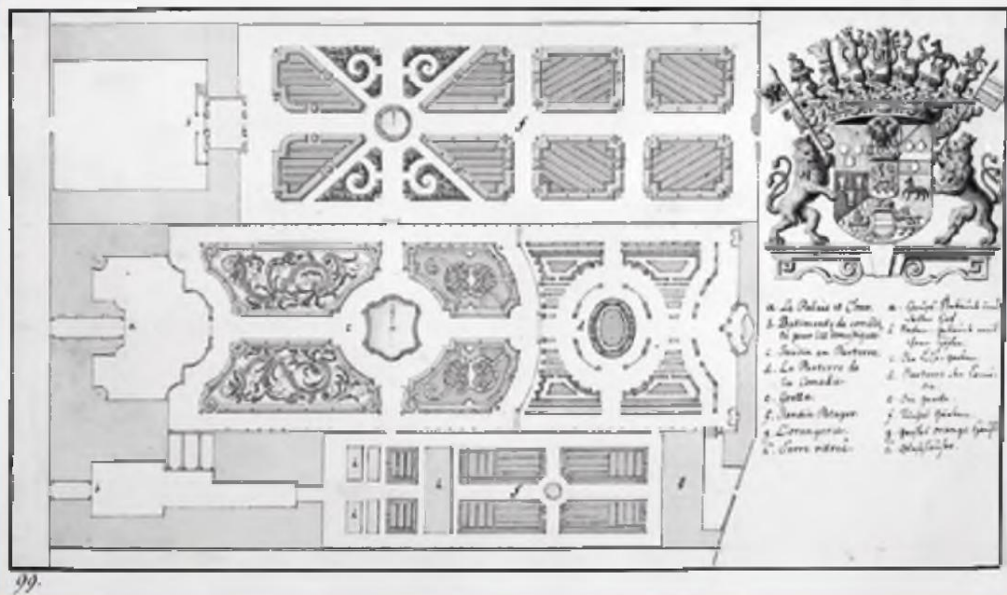
Aristokratická domácnosť a záhrada grófa Schönborna si vyžadovali množstvo služobníctva. Príbytky slúžok a sluhov sa najväčšou pravdepodobnosťou nachádzali na prízemí. V zachovaných plánoch vidieť, že hospodárske krídlo bolo v minulosti dlhšie o niekoľko miestností smerom k úžitkovej záhrade.

Zbierka fotografií v podzemí nadvoří
autor: Matthias Klos © Volkskundemuseum Wien

Veľký priestor v suteréne, z ktorého vedú schody do malej pivničky, je dodnes záhadou. Tri polkruhové válovy v stene možno slúžili ako krmné žľaby pre kone. V súčasnosti už zamurovaný komín, nádrž na vodu, kamenná pracovná doska a susedná komora skôr naznačujú, že išlo o kuchyňu. Dnes sa tu nachádza zbierka fotografií národopisného múzea.

Bývalé hospodárske miestnosti okolo nádvorja boli z hľadiska rozmerov výrazne upravené. V súčasnosti sa využívajú ako verejne prístupná knižnica s prezenčnou čítárňou a zbierkou kníh, predvádzačia kuchyňa a miestnosti na tvorivé dielne edukačného oddelenia, ale aj ako dielne, sklady, na gastronomické účely a rôzne podujatia.

Pödlitzs zahrady rodiny Schönbornovcov
 In: Salomon Kleiner, Wien von 1724 bis 1740
 ÖNB/Viedeň, Cod.min.9 /2, fol.99

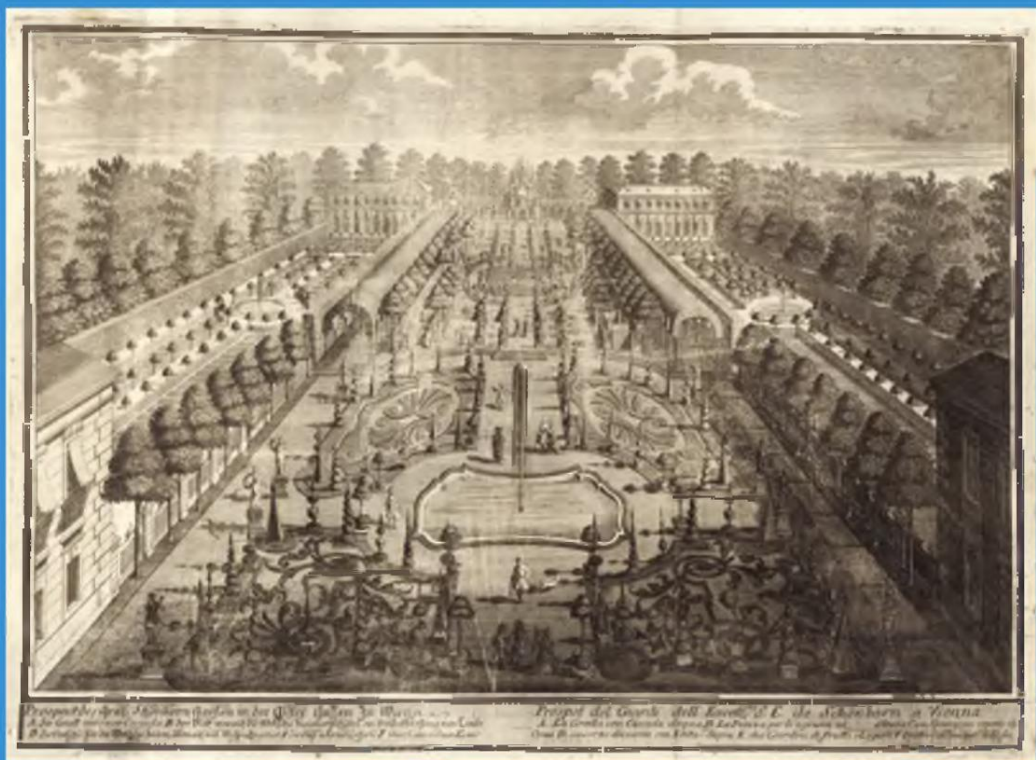
Viedenský architekt Johann Lucas von Hildebrandt a dvorný záhradník Johann Kaspar Dietmann z mesta Mainz začali v roku 1708 práce na projekte barokového parku podľa francúzskych estetických princípov. Veľký dôraz kládli na pravidelnosť a symetrickosť. Park bol rozčlenený podľa stanoveného poradia na jednotlivé časti a slúžil na reprezentačné účely, prechádzky a ako dejisko slávností.

V bezprostrednej blízkosti zámočka sa nachádzalo takzvané *parterre* s centrálnou vodnou nádržou a fontánou. Táto terasovitá plocha bola bohato vyzdobená a určená na pozorovanie z honosného prvého poschodia. Umelecky strihané buxusy, živé ploty, farebný štrk a nízke kvitnúce rastliny vytvárali ornamenty a napodobňovali výšivky. Záhony vytvárali pôsobivý umelecký prechod na bohato vyzdobenú záhradnú fasádu a štukatérsky zdobený vestibul.

Za časťou *parterre* sa rozprestieral takzvaný bosket, malý lesík so symetricky usporiadanými živými plotmi a nízkymi stromčekmi. Dve lípové aleje poskytovali tieň a lemovali túto vyššie položenú časť záhrady. Medzi nimi vytvárali živé ploty z tisu takzvané *kabinety* s posedením a slúžili na odpočinok a ako miesta stretnutia. Gróf Schönborn obľuboval talianske improvizované divadlo. V strede bosketu nechal umiestniť osem kamenných sôch z divadla *commedia dell'arte*.

Záver náročne udržiavanej záhrady tvorila pretiahnutá záhradná stena s arkádami. Nad nimi sa nachádzala balustráda s množstvom sôch. Stred záhradnej steny zdobil vystupujúci stavebný objekt s otvorenou prístavbou a klenutým štítom. V strede otvorených výklenkov medzi fontánami stála socha leva, heraldického zvierata rodiny Schönbornovcov. Nižšie vytvárali tri vystupujúce oblúky priestor s veľkou nástennou studňou a

Park bol rozčlenený podľa stanoveného poradia na jednotlivé časti a slúžil na reprezentačné účely, prechádzky a ako dejisko slávností.

Celkový pohľad na barokovú záhradu
 In: Salomon Kleiner, Gräfllich Schönbornsche Schlösser, Häuser,
 Gärten und Kirchen in Wien - Josefstadt. Würzburg 1731
 Wienbibliothek im Rathaus, D-5737

kaskádou, ktorá sa označovala ako jaskyňa. Hovorí sa, že gróf Schönborn oceňoval príjemný chládok a v lete sa tu často zdržiaval.

Vodotrysky, fontány a záhrada spotrebovali veľa vody. Grófovi patrili studne v časti Ottakring a pramenitá voda z nich putovala mnohými kilometrami potrubí až k jeho sídlu. V roku 1725 ho gróf Schönborn rozšíril a kúpil susednú budovu, malý zámoček cisárskeho vojenského pokladníka Wisenda von Wisenburga spolu so záhradou. V rámci predĺženia ulice Lange Gasse v 19. storočí sa táto budova zbúrila.

Západne od letohrádku sa nachádzalo hospodárske krídlo s nádvorím. Aj priľahlá kuchynská záhrada s viacerými skleníkmi mala symetrické a umelecké usporiadanie. Záver tvorila takzvaná oranžéria pre rastliny, ktoré neprezimovali vonku. Úžitkové rastliny, napríklad citrusy, sa vynikajúco hodili na reprezentačné účely a uspokojovali rastúci dopyt po exotických plodoch. Na hornom poschodí oranžérie boli ubytovaní grófovi hostia. Druhú budovu na opačnom konci záhrady, ktorá mala taktiež vysoké osi, poznáme len zo správ a medirytín, v plánoch nie je zdokumentovaná. Chovali v nej vtáky a na prvom poschodí vraj boli hostovské izby. Medirytina od Salomona Kleinera ukazuje idealizovaný obraz barokovej záhrady, ktorý možno celkom nezodpovedal realite.

Z parku Schönbornpark sa cez leto stáva múzejná záhrada
autor: kolektív fischka / kramar © Volkskundemuseum Wien

P a r k S c h ö n b o r n p a r k

Mesto Viedeň odkúpilo sídlo Schönbornovcov v ulici Laudongasse počas fázy veľkého rozširovania mesta. Predmestia boli začlenené do mesta a nasledovalo rozdelenie do mestských obvodov. Ulica Laudon-

gasse sa v polovici 17. storočia nazývala *Hintere Alstergasse*. V roku 1778 získala názov *Herrn-Gasse* a nachádzala sa vtedy ešte v predmestí Alsergrund. Od roku 1862 nesie meno po poľnom maršalovi barónovi Gideonovi Ernstovi von Laudon a vedie cez Josefstadt, 8. viedenský okres.

*Po starých
záhradných
cestičkách sa
návštevníci
dostanú k bráne
záhradného
zámočka Schönborn*

Administratívna správa vtedajšieho starostu Zelinku za rok 1863 zdôrazňuje nasledujúce ciele, a to predĺženie ulice Lange Gasse a vytvorenie zeleného priestoru na odpočinok pre obyvateľov

Josefstadt. V rovnakom roku bol vybraný prechod z ulice Florianigasse na premenovanú Laudongasse. V dôsledku tejto činnosti boli zbúrané vedľajšia budova Schönbornovcov, malý zámoček dvorného vojenského pokladníka Wisenda von Wisenburga zakúpený v roku 1725, vrátane záhrady. Na takto získanej ploche sa postavili viacposchodové nájomné domy lemujúce ulicu Lange Gasse. Zvyšná časť záhrady s plochou približne 10 000 štvorcových metrov sa sprístupnila pre verejnosť pod názvom Schönbornpark. Meno dodnes pripomína majiteľa blízkeho zámočka – grófa Friedricha Karla von Schönborn-Buchheim.

Počas druhej svetovej vojny sa v západnej časti parku zriadil protiletceký bunker, ktorý dnes slúži národopisnému múzeu ako depozitár pre časť jeho rozsiahlych zbierok. Park sa v súčasnosti využíva rôznymi spôsobmi na kultúrne a športové aktivity. Po starých záhradných cestičkách sa návštevníci dostanú k bráne záhradného zámočka Schönborn. V roku 2014 bola otvorená pasáž vedúca cez zámoček. Cez ňu sa návštevníci počas otváracích hodín múzea dostanú bezplatne aj od hlavného vchodu v ulici Laudongasse do parku Schönbornpark.

Park Schönbornpark dnes
autor: Matthias Klos © Volkskundemuseum Wien

Letná slávnosť v záhrade múzea

autor: kolektív fischka / kramár © Volkskundemuseum Wien

M ú z e j n á z á h r a d a

Keď mesto Viedeň v roku 1862 odkúpilo Schönbornovu nehnuteľnosť a otvorilo park Schönbornpark, prišiel zámoček o svoju veľkú záhradu. Jedinou zelenou plochou ostalo bývalé *čestné nádvorie*. Na tomto malom priestore pred reprezentatívnou záhradnou fasádou sa v období baroka otáčali koče prichádzajúce cez vestibul, ako zreteľne vidieť na obraze Salomona Kleinera.

Keď sa do budovy v roku 1917 nastahovalo národopisné múzeum, začala sa táto záhradná plocha využívať aj na výstavu muzeálnych exponátov. Záhrada je dodnes dôležitou súčasťou múzea a miestom na organizáciu rôznych podujatí. Edukačné oddelenie tu realizuje programy pre návštevníkov všetkých vekových skupín. Počas leta pozýva národopisné múzeum na letnú slávnosť, ktorá

je začiatkom každoročného filmového festivalu dotdotdot pod holým nebom. Pri peknom počasí si návštevníci múzejnej kaviarne vychutnávajú jedlá a nápoje v tejto zelenej oáze uprostred mesta.

Na tomto malom priestore pred reprezentatívnou záhradnou fasádou sa v období baroka otáčali koče prichádzajúce cez vestibul

Záhrada múzea *Volkskundemuseum Wien*
autor: Matthias Klos © Volkskundemuseum Wien

Fasáda domu okolo roku 1900
© Volkskundemuseum Wien

N á j o m n í c i

V roku 1734 sa gróf Friedrich Karl von Schönborn-Buchheim vzdal funkcie ríšskeho vicekancelára vo Viedni. Opustil mesto a venoval sa poslaniu kniežacieho biskupa miest Bamberg a Würzburg. Ešte predtým vymenoval Johanna Lucasa von Hildebrandta za hlavného správcu všetkých svojich majetkov. V roku 1740 udelil Friedrich Karl pokyn na kúpu viedenského mestského paláca Batthyány (dnes Schönborn-Batthyány) v ulici Rengasse a nechal presťahovať cenný nábytok a umelecké diela zo záhradného zámočka do nového mestského paláca. Záhradný zámoček Schönborn si prenajímali rôzne šľachtické rodiny – medzi inými aj grófi Sylva-Tarouca, Salm a Wurmbbrand.

*Budova bola
medzičasom výrazne
opotrebovaná a
miestni obyvatelia
ju dokonca prezývali
Hrad ploštic*

Od roku 1820 obýval barón Johann Adam Wetzlar von Plankenstern zámoček a nechal sem presťahovať svoju rozsiahlu obrazovú galériu. V roku 1845 si barónka Amalia Pasqualati v záhradnom zámočku otvorila súkromné divadlo. V roku 1860 získala koncesiu na prevádzku verejného divadla. To prevzal v roku 1862 herec Julius Conradi a zriadil tu aj divadelnú školu. V rovnakom roku odkúpilo Schönbornove nehnuteľnosti mesto Viedeň. Baroková záhrada sa zmenila na verejný park a jednotlivé časti zámočka získali k dispozícii rôzni nájomníci. Hostinský Joseph Benedikter tu prevádzkoval hostinec. V takzvanej *pivárni* sa organizovali tanečné zábavy, bály a svadby. Bývalý záhradný zámoček Schönborn sa označoval ako Dom pre všetko. Svoje remeslo tu vykonával aj debnár a výrobca rakiev, organizovali sa tu stretnutia demokratického spolku, v jednej sále trénoval telovýchovný spolok a každý rok sem prichádzali branci na odvod.

V roku 1870 sa do záhradného zámočka nastahovala *cisársko-kráľovská Vysoká škola pre poľnohospodárstvo*. Budovy boli upravené pre potreby školy a východné krídlo sa rozšírilo až po ulicu Langelasse. Vyučovanie sa začalo v roku 1872. Poľnohospodárska univerzita sa vystahovala v roku 1896 a záhradný zámoček čakal na

Výstavné miestnosti na prvom poschodí
© www.detailsinn.at

svoje nové využitie. Budova bola medzičasom výrazne opotrebovaná a miestni obyvatelia ju dokonca prezývali *Hrad ploštíc*. V roku 1897 sa do záhradného zámočku nastahoval *cisársko-kráľovský vrchný krajský súd mesta Viedeň* a *cisársko-kráľovská vrchná prokuratúra mesta Viedeň*. Medzi nájomníkov patrili aj rôzne mestské úrady, ako Komunálne služby či strelecký zbor *Deutschmeister*.

Po dlhoročných rokovaníach s mestským zastupiteľstvom získal zakladateľ a riaditeľ múzea Michael Haberlandt záhradný zámoček Schönborn do užívania ako múzeum. V roku 1917 sa do priestorov nastahovalo národopisné múzeum založené v r. 1895. Múzeum bolo pod ochranou Karola I., posledného rakúskeho cisára a nazývalo sa do konca monarchie *Rakúske národopisné múzeum cisára Karola*.

Záhradný zámoček Schönborn je dodnes vo vlastníctve mesta Viedeň. Nájomníkom je Národopisný spolok, ktorý využíva všetky priestory na prevádzku múzea a na výstavy.

*Svoje remeslo
tu vykonával aj
debnár a výrobca
rakiev, v jednej
sále trénoval
telovýchovný
spolok*

Zamestnanci Rakúskeho národopisného múzea cisára Karola
s pomocníkmi (vojakmi) počas sťahovania do záhradného
zámočka Schönborn. Riaditeľ múzea Michael Haberlandt
sediac, vpravo za ním Arthur Haberlandt, marec 1918

© Volkskundemuseum Wien

Národopisné múzeum Viedeň

Národopisné múzeum vo Viedni je najväčšie národopisné múzeum v Rakúsku. Jeho zbierkotvorná, výskumná a výstavná činnosť je odrazom spoločenských procesov. Stredobodom pozornosti sú kultúrne prejavy sociálnych a etnických skupín v histórii i súčasnosti. Múzeum sa venuje prioritne európskemu kultúrnemu priestoru.

Michael Haberlandt a Wilhelm Hein, dvaja pracovníci prehistoricko-etnografického oddelenia *cisársko-kráľovského prírodovedného Dvorného múzea vo Viedni*, založili v roku 1894 Rakúsky národopisný spolok. Prominentní členovia rodiny Habsburgovcov, ale aj ďalšie šľachtické rody, bankári a umelci podporovali spolok a *Rakúske národopisné múzeum* založené v roku 1895. Filozofiou zbierky bolo vytvorenie *Pamätníka mnohonárodnostného štátu* a predstavovala rakúsko-uhorskú monarchiu a jej národnosti. V rámci *etnografického porovnania* sa zbierkotvorná činnosť rozšírila aj na ďalšie európske regióny. Prvá múzejná expozícia sa nachádzala vo veľkej sieni starej budovy Viedenskej burzy na ulici Ringstraße. 1913 bolo prijaté rozhodnutie o zmene sídla a v roku 1917 sa múzeum nastahovalo do záhradného zámočku grófa Schönborna. Koniec dunajskej monarchie zmenil obsahové zameranie múzea. Prvá trvalá výstava na ulici Laudongasse bola otvorená v roku 1920.

*Súčasný formát
výstav a trvalá
výstava predstavujú
rozsiahle a rôznorodé
zbierky exponátov z
Európy.*

Po etablovaní *austrofašistického stavovského štátu v rokoch 1933/34* sa pracovníci múzea riadili podľa kultúrno-politických požiadaviek špecifickej *ideológie Rakúska*. S *anexiou Rakúska nacistickou Nemeckou ríšou* v roku 1938 sa stal národopis národného socializmu, ktorý sa etabloval v Nemecku od roku 1933, pomocnou vedou. Slúžila ideologickým a mocensko-politickým cieľom, ako bolo upevnenie *germánsko-nemeckého dedičstva*. Vtedajší riaditeľ

Vták sebapoznania ako motív pre logo múzea – populárne
grafické stvárnenie príslovia *Pozri sa najprv na seba*
autor: Craig Dillon © Volkskundemuseum Wien

Arthur Haberlandt pretvoril múzeum na *Baštu nemeckého vlastenc-
tva východného Podunajska*. Noví mocipáni venovali múzeu počas
prvých rokov svojej diktatúry výraznú priazeň a finančnú podporu.
Mnohí etnografi prislúchovali svojím výskumom tomuto systému.

Národopisné
múzeum
zdôrazňuje v
zakladajúcej
myšlienke
európsku
perspektívu

Rakúske národopisné múzeum spolupracuje v rámci výskumu o pô-
vode resp. reštitúcii odcudzených predmetov v zmysle
zákona úzko s Komisiou pre výskum proveniencie.
Od roku 2015 sa realizujú rozsiahle výskumy o býva-
lých majiteľoch predmetov, ktoré sa stali súčasťou
zbierok múzea od roku 1938. Neprávom nadobudnu-
té predmety sa vracajú právoplatným majiteľom.

V období po roku 1945 sa nové vedenie *Rakúske-
ho národopisného* múzea zameralo vo výskumnej a
výstavnej činnosti opäť na tvorbu rakúskej identity.

Výstavy z týchto rokov často obsahujú v názve ra-
kúsky, rovnako ako publikácie múzea, ako sú *Rakúsky časopis o národo-
pise, Rakúske národopisné noviny a Rakúska národopisná bibliografia*.

V rokoch 1966 až 2000 prevádzkovalo Rakúske národopis-
né múzeum detašované pracovisko na zámku Gobelsburg v Dol-
nom Rakúsku a vystavovalo v rokoch 1966 až 2008 v starej lekární
bývalého kláštora Uršulínok vo Viedni vybranú expozíciu nábožen-
ského ľudového umenia. V sedemdesiatych rokoch minulého sto-
ročia vznikla na základe rozsiahlej zbierky exponátov z východnej
a juhovýchodnej Európy samostatná expozitúra v Burgenlande. *Et-
nografické múzeum v zámku Kittsee* bolo zatvorené v roku 2008.

Národopisné múzeum zdôrazňuje v zakladajúcej myšlienke európsku
perspektívu. Počas uplynulých desaťročí napĺňa túto základnú myšlien-
ku významnou časťou svojho programu. Súčasný formáty výstav a trvalá
výstava predstavujú rozsiahle a rôznorodé zbierky exponátov z Európy.

Klaus **Beitl**, Franz **Grieshofer**, Margot Schindler, Bernhard **Tschofen**, *Österreichisches Museum für Volkskunde, Schausammlung zur historischen Volkskultur, sprievodná publikácia*, Viedeň 1994

Thomas von **Bogyay**, „Hildebrandt, Johann Lucas von“, in: *Biographisches Lexikon zur Geschichte Südosteuropas*, zv. 2, Mnichov 1976, s. 160 a nasl.

Jutta **Glüsing**, *Der Reisebericht Johann Jacob Michael Küchels von 1737, Edition, Kommentar und kunsthistorische Auswertung*, Kiel 1978

Bruno **Grimschitz**, *Johann Lucas von Hildebrandt*, Viedeň a Mnichov 1959.

Theodor **Henner**, „Schönborn, Friedrich Karl Graf von“, in: *Allgemeine Deutsche Biographie*, zv. 32, Lipsko 1891, s. 268-274.

Birgit **Johler** a Magdalena **Puchberger**, „Wer nutzt Volkskunde? Perspektiven auf Volkskunde, Museum und Stadt am Beispiel des Österreichischen Museums für Volkskunde in Wien“ in: *Österreichische Zeitschrift für Volkskunde*, zv. LXX/119, č. 3+4, Viedeň 2016, s. 183-219.

Salomon **Kleiner**, *Wien von 1724 bis 1740*, Viedeň 1724-1740. [= perokresba tušom]

Salomon **Kleiner**, *Gräflich Schönbornsche Schlösser, Häuser, Gärten und Kirchen in Wien – Josefstadt*, Würzburg 1731. [= medirytiny]

Manfred **Koller**, „Der unbekannte Künstlerkreis von J. L. Hildebrandts Frühwerk“, in: *Alte und Moderne Kunst*, č. 130/131, Salzburg 1973, s. 29-36.

Martin **Kupf**, „Die sogenannte Holländische Galerie des Gartenpalais Schönborn, Rückblick auf die zwischen 1917 und 1999 stattgefundenen Restaurierungen“, in: *Österreichische Zeitschrift für Volkskunde*, zv. LIV/103, č. 4, Viedeň 2000, s. 494-516.

Hans **Reuther**, „Hildebrandt, Johann Lucas von“, in: *Neue Deutsche Biographie*, zv. 9, Berlin 1972, s. 127-130.

Hans **Rotter**, Die Josefstadt, *Geschichte des 8. Wiener Gemeindebezirkes*, Viedeň 1918.

Leopold **Schmidt**, *Das Österreichische Museum für Volkskunde, Werden und Wesen eines Wiener Museums*, Viedeň 1960.

Leopold **Schmidt**, „Alte Bauteile des Österreichischen Museums für Volkskunde aus der Zeit vor der Ausgestaltung als Schönbornsches Gartenpalais“, in: *Das Josefstädter Heimatmuseum*, č. 39, Viedeň 1965, s. 3-7.

Ulrike **Seeger**, „Marly und Rom in Wien: Zur Konzeption des Gartenpalais Schönborn in Wien“, in: *Zeitschrift für Kunstgeschichte*, zv. 62, č. 3, Mníchov a. i. 1999, s. 366-393.

Alfred **Wendehorst**, „Graf von Schönborn, Friedrich Karl“, in: *Neue Deutsche Biographie*, zv. 5, Berlin 1961, s. 492 a nasl.

Constantin **Wurzbach**, „Schönborn, I. Zur Genealogie der Herren und Grafen von Schönborn, II. Einige besonders hervorragende Sproßen des Grafengeschlechtes Schönborn [inklusive Stammtafel des Grafengeschlechtes Schönborn]“, in: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*, zv. 31, Viedeň 1876, s. 131-139.

neznámy autor *Beschreibung Des Fürtreflichen Gemähd= Und Bilder=Schatzes, Welcher in denen Hochgräflichen Schlössern und Gebäuen, Deren Reichs=Grafen Von Schönborn, Bucheim, Wolfsthal, etc. [...] zu ersehen und zu finden, [...], Wirzburg 1746* [= zoznam všetkých výtvarných diel v zámkoch grófa Schönborna]

neznámy autor „Allerlei Theater in und bei Wien, Das Conradi-Theater“, in: *Neues Fremden Blatt, Morgenblatt*, č. 9, ročník 5, príloha, Viedeň 09.01.1869, s. 11.

Zodpovednosť za obsah
Rakúske národopisné múzeum
1080 Viedeň, Laudongasse 15-19
T: +43 1 406 89 05
F: +43 1 408 53 42
office@volkskundemuseum.at
www.volkskundemuseum.at

Zodpovedná redaktorka
Sabine Paukner

Obsahová koncepcia a texty
Fabio Gianesi, Sabine Paukner,
Claudia Peschel-Wacha

Slovenský preklad
Roman Cvrkal

Grafická koncepcia a koordinácia tlače
Gesine Stern

Grafická úprava
Matthias Klos

Tlač
Novographic, Viedeň

Náklad
50.000 exemplárov
samostatný náklad v nemeckom, anglickom
a slovenskom jazyku

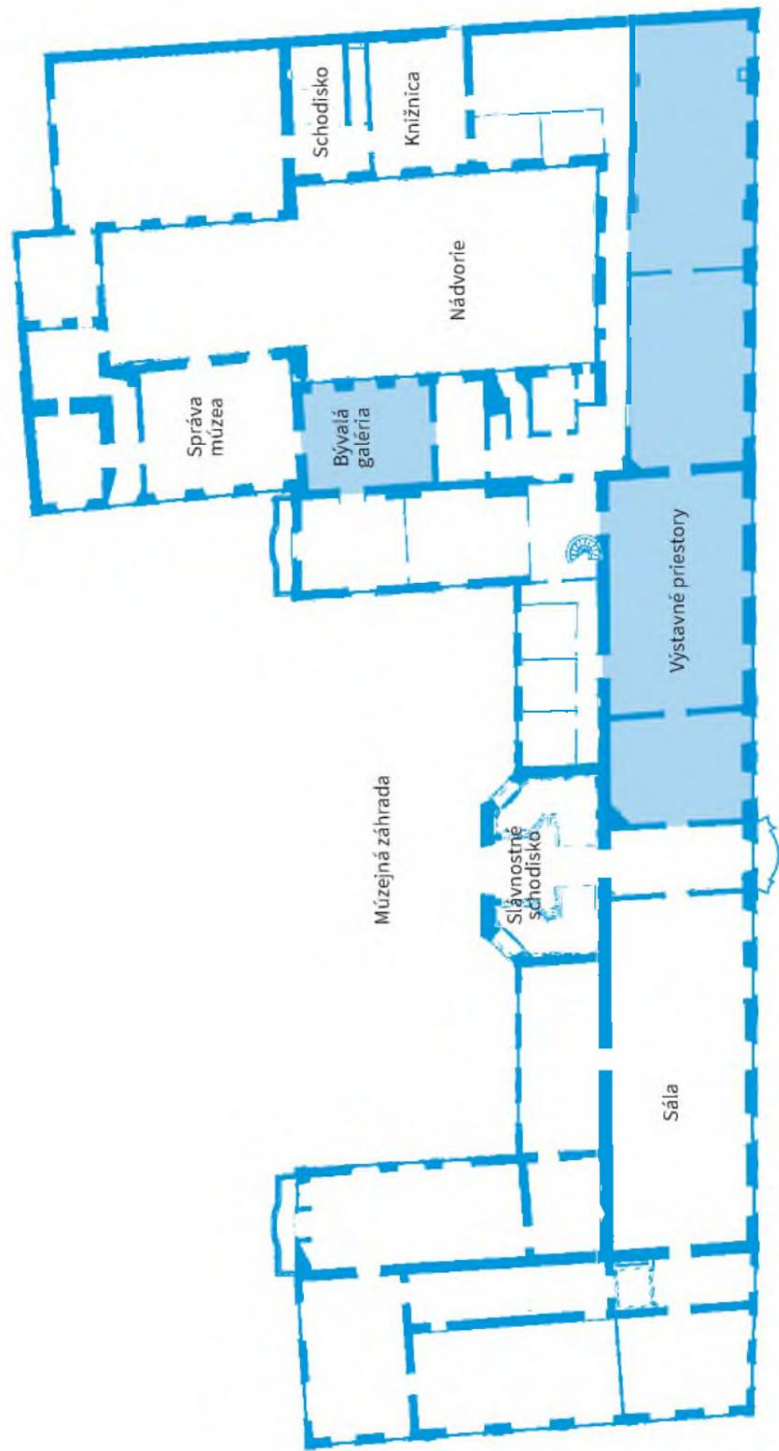
Autorské práva k obrázkom
Viedenská knižnica v mestskej radnici
Wawelský hrad, Krakov
Rakúske národopisné múzeum, Viedeň
Rakúska národná knižnica, Viedeň
www.detailsinn.at

Dakujeme
Katarína Bašteková, Heidrun Drexler-Schmid,
Maria Ettl, Uschi Gross, Martin Kupf, Stefan Mair,
Jiří Odvárka, Christian Osternig, Margot Schindler,
Leopold Strenn, Franz Wagner a kolektív
Národopisného múzea vo Viedni

Majiteľ, zostavovateľ a vydavateľ
Rakúske národopisné múzeum
1080 Viedeň, Laudongasse 15-19

ISBN 978-3-902381-56-9
Všetky práva vyhradené
Viedeň 2018

Publikácie Rakúskeho národopisného múzea,
31. zväzok

Záhradný zámček Schönborn – prvé poschodie

Interreg
Slovakia-Austria
European Regional Development Fund

TREASURES

SNM-HISTORICKÉ MÚZEUM . SNM-HUDOBNÉ MÚZEUM . STADTGEMEINDE MARCHEGG . VOLKSKUNDEMUSEUM WIEN

